

15.

Hvad är på tapeten?

Detta talesätt, som är vanligt öfver hela Norden, stammar från de med bildliga framställningar försedda tapeter, som fordom voro i bruk, och hvilka gömdes på kistbotten året om och endast nytjades, när det var fest i huset. Orsaken till detta talesätts uppkomst kan förklaras på flere sätt. Man kan åberopa det förhållandet, att forna tiders fester voro mycket yppiga; och på samma gång man sökte öfverbjuda hvar andra i öfverdåd och prakt, hörde äfven rummens utsmekning till det, som skulle väcka uppseende. Man kan framhålla, att största delen af medeltidstapeterna voro hemgjorda, och att tapetväfvet var en af kvinnornas käraste sysslor, hvarför det äfven ofta måste hafva varit ett af deras samtalsämnen. Man kan erinra därom, att såsom regel tapeterna voro de enda taflor, som förekommo i hemmen, och således måste synnerligen fängsla uppmärksamheten. Man kan påpeka, att de flesta framställningarna voro bibliska taflor, och att dessa bildade liksom utgångspunkten för barnens kristendomsundervisning och således gäfvö anledning till många frågor och svar, samt att taflorna i hemmet genom likheten med taflorna i kyrkan gäfvö huset en prägelse af att vara ett Guds hus, hvarigenom invånarne sattes i en högtidlig stämning, som gaf anledning till utbyte af fromma tankar. Man kan hänvisa därtill, att då tapeterna så sällan användes, de alltid hade nyhetens behag, och att det oakadt deras åsyn framkallade de första glada barndomsminnena och många andra

påminnelser om de lyckligaste dagar, man hade upplefvat inom egna dörrar. God anledning fans altså att tala om hvad som var på tapeten.

I aflägsna bygder i Sverge, där allmogetapeterna ännu i dag användas endast såsom högtidstapeter, har folk mycket att förtälja om dem. Bönderna betrakta dem med stor vördnad, och när stora och små äro ifrigt sysselsatta med att rulla upp dem och förklara innehållet för främlingen, måste denne vara försiktig i sina omdömen. Vill han hafva nöje af förevisningen, får han icke stöta sig på sådana inkonsekvenser, som t. ex. att profana personer i den heliga berättelsen röka pipa och gå med paraply; han måste fästa sig vid tanken och får, om möjligt, ej försumma att påpeka innerligheten i en eller annan tanke, som döljer sig för ett mindre öfvadt öga. Vetenskapsmannen behöfver icke frukta att ej blifva förstadd, ty bonden har vanligen en skarp blick för det, som ligger inom hans synkrets. Främlingen kan vara förvissad, att han skall bevaras i vänlig hägkomst, när han förmått göra den käraste egendomen ännu dyrbarare. Tacksamhetsförhållandet faller genast i ögonen, ty det sätt, hvarpå bonden säger: »Nu ser jag, att också det är på tapeten» — kan icke missförstås.

Och hvad är det då på allmogetapeterna? Mångfaldiga ting, egentligen alt för många. Där hafva användts hvarjehanda olikartade effektmedel, såsom förhållandet är med all barnslig konst, hvori ingen helgjutenhet finnes, emedan konstnären icke förstått att underordna detaljerna under en gemensam plan.

Mycket gamla arbeten får man ej vänta att finna, ty enligt regel äro de till vår tid bevarade bonaderna af tämligen ungt datum. De älsta, jag sett i bondgårdarna, härstamma från målaren Clements Håkansson i Ekeberg och bära årtalet 1794.* Denna sena tidpunkt hindrar dock icke, att både anordning och ämnen tillhöra en mycket äldre tid.

* Nordiska museet eger flere ännu äldre väggmålningar af detta slag. Sålunda en från Emterviks socken i Värmland af år 1764 med inskrift: »Här af Målas The fem meniskans sinen vti Jungemfrur Liknat». En annan å en s. k. drätt med inskrift: »En hörtig dans efter en lustig musik» m. m. är af år 1779 och stammar från Knäreds socken i Halland. Andra, mestadels från Småland och Halland, angifva sig såsom målade åren 1781, 1782, 1789, 1791 o. s. v.

Motiven till indelningsramarna äro vanligen hemtade från gotiska altartaflor. Följaktligen äro tapeterna afdelade i friser, hvilka åter igen delas genom rader af pelare och bågar. Hvarje afdelning omfattar en särskild framställning. Karaktären i bilderna och ornamenten häntyder på en senare tidsålder — närmast på renässanstiden; hörnen mellan bågarna fyllas af änglahufvud och löfverk. De smala friserna, som bilda bårder, äro stundom prydda med blommor, oftare äro de dock smyckade med jagtscener eller med rader af djurbilder, där svanar, elefanter, pelikaner, krokodiler, fogeln Fenix, drakar, basilsker, enhörningar och andra varelser från verklighetens eller fantasiens värld äro blandade om hvar andra. Hufvudgrupperna äro oftast bibliska scener. Dessa äro hemtade så väl från Gamla som Nya testamentet. Skapelsen, syndafallet, Kain och Abel, Noaks ark, bebådelsen, de helige tre konungarne, bröllopet i Kana, den förlorade sonen, de fem visa och de fem fåvitska jungfrurna äro vanliga ämnen. Bilderna äro så realistiska i tanken och så föga kulturhistoriskt sanna i återgifvandet, som väl är möjligt. Detta bör dock icke förvåna, om man tager i betraktande den frihet, hvarmed renässanstidens konstnärer komponerade. Som ett betecknande exempel kan anföras, att på en altartaffa i Sönderjylland, hvarest bilden ingalunda saknar konstnärligt värde, är nattvardsbordet försedt med holländsk genever.¹ Tilläggas må, att renässansarbeten i Danmark visa, att den tiden haft två sätt att läsa bibeln, i det äfven mästare funnits, som utvalde obscena berättelser och lade dessa som grund för drastiska framställningar. Sådana arbeten ha dock ej fått plats i bondens hem.

Vid sidan af de bibliska händelserna förekomma scener ur legender, kristliga bilder från hvardagslivet, sagofigurer och sinnebilder.² Bland de sistnämnda användas ofta lyckans hjul och lifsåldrarna, bland de förra scener från Jesu barndom. En af dessa föreställer Maria och Josef, som inslumrat under vakandet vid Jesu vagga; denna tafla har följande karakteristiska underskrift:

De sofva trygt och frukta ingen ting,
ty Jesus är där själf och änglar rundt omkring.

¹ Meddeladt af museiföreståndaren H. Sauermann i Flensburg.

² Jämför *Bidrag till vår odlings häfder* H. I. Stockholm 1882. S. 8—11. *Minnen från Nordiska museet*. B. I. H. 2. Stockholm 1885. S. 5—6.

Så roliga och lärorika de nuvarande allmogetapeterna än äro, så äro de dock endast en reminiscens från bildtapeternas glanstid, ett minne från forntidens, medeltidens och för-renässansens seder. En klar öfverblick öfver forntida tapeters utseende och användning måste sökas genom studier af annat material. Vi må då först och främst taga i betraktande, att det var de praktälskande konungarne Erik XIV och Fredrik II samt deras närmaste efterföljare, som införde det sydländska sätt att dekorera, hvars hufvudregler ännu gälla, i det de prydde gemaken på slotten i Kalmar och Uppsala, på Kronborg och Frederiksborg med utpräglade renässansdekorationer. Det är lämningarna från deras tid — från öfvergångstiden — hvilka i förening med skrifna anteckningar skola kasta ljus öfver de gamla förhållandena.

Icke få forskare ha tillskrifvit slottsinventarielistorna från medeltiden alt för stor betydelse, då de antagit, att dessa omnämna rum, som voro i beboeligt skick, och därför uttalat den förmodan, att medeltidens kungaborgar voro särdeles tarfligt försedda. Om vi från den tid, som är oss väl bekant, draga slutsatser om den, som vi endast föga känna, måste vi göra invändningar mot denna föreställning. Man kan nämligen icke hänvisa till någon gammal förteckning öfver slottsinventarier, som är uppsatt på en tidpunkt, då rummen beboddes af konungahuset. Jämföra vi anteckningar rörande konungarnes vistelseorter med de daterade inventarielistorna, så visar det sig, att dessa förskrifva sig från perioder, under hvilka slotten stodo tomma, och att de följaktligen endast äro register öfver hvad, som lämnats kvar vid flyttningen.

Om vi vilja göra oss en föreställning om de praktgemak, hvari Nordens gamle herskare voro hemma, måste vi taga hänsyn till det kringfläckande lif desse förde, och till de förhållanden, som blefvo följdén däraf. Sent på 1500-talet var det ännu sed, att Nordens konungar ständigt drogo från den ena landsänden till den andra för att skipa lag och rätt. Konungahuset reste då från slott till slott med hof och betjäning, medförande en fatbur så stor, att samtliga vagnar i en provins knappast kunde forsla den, och så brokig, att den innehöll alla möjliga nödvändighets- och lyxartiklar från och med arkivkistor till och med markattor och papegojor.

Som bekant fans det på den tiden en mångfald af kungaborgar. Det skulle hafva kostat oerhörda summor att hålla alla dessa i beboeligt skick, och den tidens regenter förfogade ingalunda öfver några stora penningemedel. De våningar, som voro reserverade för konungafamiljen, voro då icke häller annat än en rad af tomma rum. Salarna hade hvitmålade väggar och nakna bjälktak. De enda stadigvarande bekvämligheterna voro de stora eldstäderna — öppna kaminer — samt murade bänkar och skåpnischer. För så vidt dekorationer funnos, inskränkte de sig säkerligen till fönsterfördjupningarna, såsom vi kunna se af höganloftsalen från drottning Margaretas tid på Ålholms slott å Lolland.

När furstarne skulle taga säte på dessa borgar, kläddes rummen helt och hållet med tapeter. En sal, som var fullständigt smyckad med tapeter, såg ut som ett stort tält, emedan icke endast väggarna, utan också taket var klädt med sådana. Endast fönstren, dörrarna och golfven voro nakna.¹ De sista kvarlevorna af tältbyggnader under tak ha vi i bordhimlar, sänghimlar och stolhimlar (tronhimlar) med deras ryggstycken och gardiner. I forna dagar voro dessa bohagsting att betrakta som småtält i tältsalen.

Under hela 1600-talet använde man då och då den gammaldags utstyrseln på de kungliga slotten. På Kristian V:s tid (1670—99) fans det ännu rum på Köpenhamns slott, hvilkas tak och väggar voro klädda på ofvannämnda sätt. Samtidigt voro mattor ännu så sällsynta, att man anbragte dem endast vid konungafamiljens sittplatser, och detta till och med endast vid festligheter. Dessa mattor voro tapeter. — Vid doktorsdisputationer i Köpenhamn breder man ännu i dag en tapet på golfvet i den universitetshörsal, där högtidligheten försiggår.

Till sina hufvuddrag är tapeternas utseende väl bekant.² Hvad figurframställningarna angår, faller det af sig själf, att de gamla

¹ »Siu små st., som brukas i fönster» — se G. UPMARKS afhandling: *Tapetväfveriet i Sverige under de första Vasakonungarne i Meddelanden från Svenska slöjdföreningen*. 1886. S. 50. — voro icke gardiner utan tapeter, som täkte muren under fönstren.

² Utförliga upplysningar — i synnerhet om nordiska förhållanden — gifvas af BURMAN BECKER: *Väggedekorationer*, Köpenhamn 1878, och i UPMARKS ofvannämnda afhandling.

svenska och danska tapeterna i hufvudsak äro hvar andra lika. Det beror säkerligen på bristfälliga anteckningar, att »skeppstapeterna» — tapeter med sjöstycken — som på 1500- och 1600-talen icke voro sällsynta i Danmark¹, icke, hvad Sverige vidkommer, kunna påpekas.

Af särskildt intresse äro Nordens tvänne berömda tapetföljder från 1500-talet: Erik XIV:s svenske sagokungar och Fredrik II:s 113 danske kungar. I sin intressanta afhandling uttalar Upmark den förmodan, att de svenska tapeterna äro ett inlägg uti striden om de tre kronorna, ett arbete, som blifvit utfördt för att häfda Sverges företrädesrätt, ett försök att bekräfta Johannes Magni påstående, att Sverges konungalängd har sin upprinnelse omedelbart från Noaks ark och således öfverträffar alla andra lands i ålder, rang och härlighet. Denna förmodan styrkes i hög grad af den sammansatta vapensköld, som är anbragt på bården, och hvarest första och andra fältet upptagas af de svenska vapenmärkena, under det att Norges vapen är framställt i det tredje fältet och Danmarks satt i skamvrån i det fjärde.²

Under förutsättning, att berättelser om Erik XIV:s tapeter kommit till Fredrik II:s öron, är det högst sannolikt, att dessa ha gifvit honom ideen till framställningarna på kronborgstapeterna.³ Har begäret att öfverbjuda den svenske grannen varit motivet till beställningen, då har detta begär blifvit tillfredställt; ty måste danskarne än finna sig uti, att deras äldste konungar endast ansågos samtida med Gideon, och var Danmark i följd af denna genealogi blott få år

¹ På Kristian den andres tid fans det en stor flamländsk skeppstapet på Köpenhamns slott. Se Burman Beckers ofvannämnda afhandling.

² Ett motsvarande vapen, som är väl utfördt, finnes i Lifrustkammaren i Stockholm. Det är näppeligen troligt, att detta vapen härrör från en häroldskappa, såsom äldre kataloger angifva, utan rimligare är, att det har sutit på ett broderadt ryggstycke till en stolhimmel, och det är ingalunda otänkbart, att en sådan himmel kan ha haft plats i kungens gemak till sammans med de ofvannämnda tapeterna.

För öfrigt framgår det af Erik den fjortondes bref, att eröfringsplaner mycket väl kunna hafva varit anledning till den kombinerade vapenskölden. I öppna bref till svenska folket uttalar han, att den danske konungen hade i sinnet att intaga Sverige och dräpa alla svenskar. I instruktioner till fältherrarne gifver han order, att norrmännen skulle skonas, men alle »jutar» dräpas, och danska provinser, som blifvit folktomma, bebyggas af svenske män. Dokum. i Riksarkivet i Stockholm.

³ Bestämda för riddarsalen, förfärdigade af Hans Knieper 1581—84. Tronhimmeln i Nationalmuseum i Stockholm, som härstammar från Kronborg, gifver en föreställning om denne konstnärs arbeten.

äldre än det judiska konungariket och 600 år yngre än Sverge, så utgjorde bilderna af Fredrik den andre, hans 111 företrädare och tronföljaren i stället en ståtlig rad, som vida öfverglänste Erik den fjortondes följe. I Danmark hade dessa tapeter stort rykte. Huru samtiden förstod att uppskatta det konstnärliga utförandet, vet man icke; men däremot finnas talande vittnesbörd om intresset för motiven. Tyko Brahe ämnade gifva ut en beskrifning öfver dem, och med anledning däraf gaf Fredrik den andre befallning, att hofmålaren på Kronborg skulle »affritze Alle Koningers Conthrafeier Epther som the paa bemelthe Thapetzerij Ere forordnit och forefindis». Det tillämnade praktverket kom dess värre icke till utförande. Att det skulle ha varit kärkomet, kan man se af den brådska, som herskade rundt omkring på de danska herrgårdarna, där man fylde hela folianter med akvareller af egen komposition¹, och hvilka skulle ersätta den rad af taflor, man hade beundrat vid hoffesterna.

Endast för de sista i raden af Hans Kniepers konungabilder ligga verkliga porträtt till grund. Största delen är skapelse af fri fantasi och har altså ingen historisk betydelse. Däremot är sceneriet på alla tapeterna af stort intresse, emedan det gifver upplysning om hvarjehanda förhållanden och synbarligen är grundadt på noggranna studier af Hans Kniepers egen omgifning. Framställningarna ha så mycket större kulturhistoriskt värde, som det nordiska tafvelmaterialet från 1500-talet ingalunda är rikhaltigt. — Vi återgifva här (bild 1) ett fragment af Erik Glippings och Erik Menveds tapet², hvilket visar oss flere drag af 1500-talets krigskonst. När samtalet i forna tider rörde sig om hvad som fans på tapeten, har säkerligen denna bild ofta varit utgångspunkten för berättelser om krigen. Ur denna synpunkt begagna vi den som illustration till en skildring, som hufvudsakligen grundar sig på studier i svenska och danska arkiv.

I slutet af 1500-talet var försvarsväsendet en underlig blandning af gamla bruk, som icke längre voro ändamålsenliga, och nya försök, som ännu icke voro så pröfvade, att de fört till pålitliga resultat. Det

¹ Kungliga biblioteket i Köpenhamn eger flere af detta slags manuskript.

² Det är en del af Erik Menveds dräkt, som synes till vänster på bilden.

ges knappast något annat kulturhistoriskt område, som i samma grad som det militära visar brytningen mellan två vidt skilda tidsåldrar. Det fins därför näppeligen något, som är så tacksamt att bearbeta, och knappast något, som alstrar mer växlande stämningar. Vår

1. Stormning af en fästning.

Fragment af Erik Glippings och Erik Menveds tapet.

fantasi kommer i stark rörelse, då vi betrakta de rustningar och egendomliga försvarsvapen, som förvaras i de nordiska vapensamlingarna, och skapar sig — stödd på minnen om berömde hjältars mod och

trofasthet — lockande bilder af striden mellan de nordiske kungarne. Största delen af den glans, som vid första ögonkastet hvilat öfver krigskådeplatsen, försvinner dock vid närmare betraktande. Af samtida dokument se vi, att striden mellan Erik den fjortonde och Fredrik den andre, sedd från kulturhistorisk ståndpunkt, är så sorglig som möjligt, och detta blir så mycket klarare, som det egentligen ej är själfva drabbningarna, utan däremot allt annat, som rör krigen, som är så motbjudande. De svenska och danska förhållandena äro lika ohyggliga, ehuru väl de i många afseenden äro hvar andra vidt olika. Det synes, som om Fredrik den andre och hans fältherrar hållit sig frie från de grymheter, som i andra land voro oskiljaktiga från krigföring; men i stället var disciplinen i danska hären ytterligt dålig. Som talande bevis kan anföras, att soldaterna upprepade gånger fängslade så väl de kunglige kommissarierna som sina egne befälhafvare. Själfr Daniel Rantzau måste böja sig för orostiftarne och söka fri läjd hos sina egne lansknektar, innan han tordes träda fram och underhandla med dem. Särdeles betecknande för förhållandena är en post i de danska räntmästar-räkenskaperna, hvarest det heter: »300 Daler kongelig Majestæt skænkede Knægtene, for de gjorde Mytteri.» I svenska hären herskade däremot sträng disciplin. Säkertligen kunde också här förekomma själfrådighet, och som bevis kan anföras ett bref till Carolus de Mornai, hvori Erik den fjortonde skriver: »Thet är oss fast beswärligit, at vm wii någet befale, som wii wete nyttigt och gagnetlig ware, så bliffwer mann intedt ther widt, vthen hwar gör effter som honum sielff synes.» De, som satte sig upp mot konungens befallningar, blefvo dock icke gamla i synden, och straffet drabbade så väl officerare som menige man.

Det framgår af registraturerna, att de svenska krigslägren voro omslutna af en tät kordong af bödelsknektar, som flitigt höllo vakt på alla vägar och hängde upp hvarje flykting i närmaste trä. För att hindra rymlingarne från att besticka bödlarne, hade konungen bestämt, att desse skulle blifva egare af allt, hvad de förre hade på sig och förde med sig. Äfven de soldater, som stannade på sin post, blefvo strängt behandlade. Gick det för långsamt med en belägring, så hotade Erik den fjortonde knektarne med, att de icke endast skulle

mista sin sold, utan också utstå den skammen och vanäran, att fanorna toges ifrån dem och refves sönder. Till officerarne skref han, att om de icke hölle menige man »i ave till lydnad och hörsamhet», så kunde de vara fullt förvissade, att de skulle mista halsen, och det skulle icke »läggas fingrar emellan». Att Erik den fjortondes hotelser icke voro tomma ord, framgår af den behandling förnäme svenskar och tyskar underkastades.¹ — Dessa anmärkningar må vara tillräckliga för att angifva grundtonen inom krigsväsendet i allmänhet. Det följande kommer att belysa de särskilda förhållandena vid stormning af fästningar.

Ett dånande kanonskott, som ljud öfver hela staden, var den första signal, som gafs af tornväktaren, hvilken upptäkt, att fienden beredde sig till stormlöpning. På dagen bestodo de följande signalerna däri, att en vit flagga hissades från vaktornet, och att en röd flagga sattes ut i den riktning, hvarifrån angriparen kom. På natten nytjades eldsignaler i stället för flaggsignaler. Under mörka nätter satte borgarne ljus i alla fönster, och tjärkransar tändes i alla gathörn. Så snart allarm slagits, strömmade män, gossar och »menlösa kvinnor» upp på vallarna, tände bälén på »bärgen» (bastionerna) och höllo i spänd väntan alla försvarsvapen i beredskap. Spänningen var så mycket större, om fienden ville öfverraska besättningen och därför nalkades så ljudlöst och dolskt som möjligt. Redan på 1500-talet var det ett välbekant knep att låta soldaterna draga skjortan ofvanpå de andra kläderna, när det låg snö på marken. Mången gång stirrade försvararne länge förgäfvés ut i töcknet. Lyktorna, som hängts upp på murarna, de brinnande facklor, som slungades ut i mörkret, de påtända risknippor, som kastades ned åt vallarna, voro länge utan nytta. Först när man hade fienden ända in på lifvet, kunde striden börja. Då rägnade det stenar, som störtade

¹ I danska urkunder anföres det som ett exempel på Erik den fjortondes grymhet, att han alltid lät föra fångne sjömän till pestsmittade orter. Häre har man dock gjort konungen orätt. Det var en följd af lifvet om bord, att det nästan alltid var pest på örlogsskeppen. Svenske matroser, som blefvo afmönstrade, inkvarterades alltid på ställen, hvarest pest allaredan fans, för att de icke skulle föra smitta till slott och städer, som ännu voro befriade därför. Följaktligen kunde det icke vara tal om, att fångar skulle behandlas bättre än kungens eget folk.

likt en hagelskur ned öfver dem, som ville ställa upp stormstegarna. Då måste bränder, tagna från bälén, tjäna både som kastvapen och belyningsmedel. Kokande vatten haldes ned öfver fienden. Krukor med glöd och osläkt kalk kastades i hufvudet på angriparen.¹ Till och med stadens latrintunnor, som ingen ville röra i fredstid, släpades upp på vallarna för att tjäna som kastvapen. När stormstegarna stodo sida vid sida, och den fiendtliga blodsfanan² började bana sig väg, blef kampen ännu vildare. De belägrade samlade sig omkring de angripna punkterna och sträfvade af alla krafter att begagna de korta ögonblick, då alla fördelar voro på deras sida. Ibland försvararne stodo de män, som voro väpnade med brandhakar och morgonstjärnor, i första ledet. Hakarna skulle dels tjäna att välta omkull stormstegarna, dels att rycka järnhattarna, »pottorna»³, af de stormande. Morgonstjärnorna nytjades att stöta med, och deras hvassa pikar riktades i synnerhet mot bara händer och blottade hufvud. Sida vid sida med männen stodo kvinnor med kärl, fulla af smält fett och sjudande olja. Med tillhjälp af klutar, bundna på käppar, sökte de stänka den heta vätskan i ögonen på fienderna. Bullret af kastvapnen ökades, och från de närmaste tornen och bastionerna knallade bössorna, under det att skrik och skräl, eder och förbannelser hotade att öfverrösta kommandorop och trumpetsignaler. — De stormande soldaterna voro väpnade med slagsvärd. Så länge ingen af dem fått fotfäste på murarna, voro alla de, som klättrade upp för stegarna, så godt som värnlösa. Visserligen stod en del af deras vapenbröder nedanför murarna och försökte drifva undan försvararne

¹ Bruket i Danmark att nyårsaftonen kasta krukor mot dörrarna är således ett minne från forna tidens krigskonst. För några århundraden sedan var det ännu sed att fylla dessa krukor med aska. En del af de grofva krukskärfvor, som kommo i dagen, då Köpenhamns vallar jämnades, äro säkerligen vitnesbörd om forna tiders krigskonst.

² Ordet betecknar dels den röda flagga, som tjänade till banér för den afdelning af förtrupperna, som genom lottkastning var utvald till stormlöpning, dels trupperna själfva. Sannolikt härrör namnet från den omständigheten, att dessa trupper i regel gingo en säker död till mötes.

³ I Lifrustkammaren i Stockholm förvaras stormhattar af en ofantlig styrka och vikt. Den massivaste är så tung, att man tvekar att tro, att han kunnat begagnas. Förmodligen ha sådana hattar gjort tjänst, endast medan angriparne voro på stegarna.

från bröstvärnet med tillhjälp af långa spjut; men med det skydd, de gäfvö kamraterna, var det icke mycket bevändt. Det gälde då att få blodsfanan fram så fort som möjligt, och därför trängde trupperna på, så att det icke var ovanligt, att en stormstege brast under soldaternes tyngd; i sådant fall blefvo de nedstörtande ihjältrampade af de framstormande kamraterne. Ofta ledo angriparne stora förluster, innan de kunde tränga in i en fästning. Vid hvarje förlust växte följaktligen hämdlusten. Blefvo de slutligen segrare, kände hon inga gränser.

Hur fasansfull striden om murarna än kunde vara, så var gatu-striden dock vida gräsligare. Ofta var hon mycket långvarig. Hände det än sällan, så kunde det likväl inträffa, att hon slöt med fiendernas nederlag. I mäktiga handelstäder voro de större köpmanshusen fullständiga fästningar, som måste eröfras ett i sänder; omslutna af höga murar, späckade med skjutöppningar voro de stundom svårare att storma än själfva städerna. I alla befästa handelstäder användes gatulänkarna¹ till barrierer, takstenarna till kastvapen. Emellan brinnande hus gick striden mången gång från gata till gata, i det marken eröfrades fot för fot. När striden nalkades sitt slut, flydde kvinnor och barn in i kyrkorna. Bakom kyrkogårdsmurarna samlades männen till det sista förtviflade försvaret, som ibland slöt med att vapnen föllo ur de utmattade borgarnes händer, och att de siste af de tappre kämparne blefvo »stuckna som svin». Hade det kommit så långt, då strömmade blodet på alla gator, och alla hus voro fulla af lik.

Redan innan kampen var slut, börjades plundringen, och hon fortsattes, så länge det fans något kvar att förstöra. Rofgirige soldater trängde in öfver alt; till och med grafkamrarna under kyrkogolfven genomsöktes. Fångarne måste undergå all upptänklig tortyr, emedan segrarne ville framtvunga upplysningar om dolda skatter. Ingen ålder och intet stånd skonades. Under verkningarna af starka drycker kommo de vilda lidelserna till de gräsligaste utbrott. Hustrur och döttrar skändades i mäns och mödrars åsyn. Äkta makar dräptes

¹ Gatulänkarna voro tunga järnkedjor, som suto fastgjorda i hörnen; de kunde spännas tvärs öfver gatan och fästas i murarna på de motsatta husen.

2. Svensk tapet.
Omkring $\frac{1}{14}$ af nat. storl.
Origin, i Nordiska museet,

i hvar andras armar. Späda barn ryktes från sina mödrar och krossades framför deras fötter eller kastades lefvande på bålet. Inom loppet af några få timmar var en blomstrande stad förvandlad till en rykande askhög; af en talrik och lycklig befolkning återstodo endast några få, och dessa voro de olyckligaste stackare, man kunde tänka sig.

Det var i följd häraf endast de händelser, som ansågos hederliga, hvilka framställes på tapeterna.¹

I allmänhet har man handskats illa med de gamla tapetväfnaderna. Förödelsen har till den grad gått öfver de hemväfda herrgårdstapeterna, att dessa numera höra till de allra största sällsyntheter. Därföre är det, som vi med sådant särskildt intresse betrakta tre sådana husflitens arbeten i Nordiska museet, af hvilka ett är svenskt och två äro norska.

Den svenska tapeten (bild 2) är en bordstapet.² Midtbilden har legat slätt utbredd på bordskifvan. Taflorna i bården ha hängt ned omkring bordsfoten.

Tapeten är väfd i tre stycken. Midtpartiet, som framställer drottningen af Saba framför Salomos tron, och de två kortsidornas bårder,

¹ Till belysning af den tidens tankegång må tillfogas, att man på fullkomligt hedniskt sätt införde Kristus som deltagare i striden. På en tid, då man strängt vakade öfver, att ingen kättersk tanke skulle insmyga sig, sjöngo danskarne om slaget vid Falkenberg:

Der Jesus Christus, Guds evige Søn,
sloges med Djævelsøns Rige,
da faldt os til den Sejer så skøn,
og hin den Stærke maat' vige.

Hvorfor vi og vor Kæmpe god
ville stedse love og prise,
med Tro og Bøn falde hannem til Fod
og hannem al Tak bevise.

Og sjunge der om til evig Tid
i de tilkommende Slægte,
at han os her, vor Broder blid,
vilde hjælpe så vel at fægte.

Manusk. Kgl. bibl. Köph. Hjelmst. 3092. 8:to. A:o 1581.

² Längden är 2,40 m., bredden 2,49 m.

som föreställa Simson och Delila, utgöra ett stycke. Medaljongerna, bilder af evangelisterne, äro väfda i ett med framställningarna af Esters bön och Salomos dom.

Tydligt är, att de tre största taflorna äro kopior af konstverk. Möjligen hafva införda flamländska tapeter tjänat till förebilder. Originalen till framställningarna af de båda drottningarna äro okända, och det kan knappast tjäna till någon ledning, att afbildningen af Salomos tron öfverensstämmer med den, som finnes i Kristian den tredjes bibel.¹ Framställningen af Salomos dom är däremot väl bekant. Det är nämligen obestridligt, att Rubens tafla² utgjort förebild till den samma. De båda mödrarna, både hon, som ligger på knä och sträcker ut armarna för att afböja hugget, och den andra, som lyfter upp förklädet för att mottaga sin del af den styckade gossen, äro synbarligen ett försök att kopiera drägter och ställningar på den omnämnda taflan. Soldaten, barnen och hunden, som nosar på den döde gossen, äro tydligen ett återgifvande af kompositionen hos Rubens.³ Vi måste likväl medgifva, att det är en tarflig kopia, vi ha framför oss. Bland gröfre fel må här anföras, att figurerna äro placerade i alldeles motsatt ordning till den, som förekommer på originalet. I det höger och vänster konsekvent äro ombytta, har soldaten råkat blifva vänsterhändt. Den knäböjande modern har blifvit så tillvriden, att man ser hennes öfverkropp framifrån, men underkroppen bakifrån. Dess utom hafva nya figurer tillkommit. Kvinnan i svensk allmogedrägt, som står längst till vänster på taflan, är för öfrigt ganska karakteristisk. Den enklaste förklaringen af orsaken till afvikelserna är säkerligen den, att förebildens storlek ej motsvarats af den plats, som skulle fyllas, och att väfverskan, som samtidigt hade originalets rätsida och kopians avfigsida framför sig, saknat den ingalunda ringa skicklighet, som fordras för att afbilda figurer i ställningar, som äro motsatta till dem, man har framför sig. Såsom dilettantarbete betraktad bär dock teckningen vitnesbörd om

¹ Trykt i Köpenhamn 1550.

² Originalen finnes i Danmarks Nationalgalleri.

³ Redan för länge sedan har docenten Julius Lange under sina föreläsningar uttalat, att han af karaktären i målningen slutit därtill, att Rubens haft för afsigt att utföra en kartong till en tapet.

3. Norsk tapet.

Omkring $\frac{1}{13}$ af nat. storlek.

Origin. i Nordiska Museet.

en betydande färdighet, och i fråga om färgsammanställningen är mycket värdt beröm. Tapeten, som säkert stammar från början af 1600-talet, kan mycket väl ställas i jämbredd med de praktfulla och konstfärdiga broderier, som utfördes i dåtidens frustugor.

De två norska tapeterna äro lika¹ (bild 3). De tyckas härröra från samma tid som den svenska, åtminstone äro de knappast många år äldre än denna. De helige tre konungar, som här äro afbildade, äro klädde i moddräkten från slutet af 1500-talet: uppstoppade byxor, snäf tröja, kort kappa och pipkrage. Af hästarnas styfva, korta manker ser man, att de äro norrbaggar.

Staffaget erbjuder ej mycket af intresse. De rutformiga bladen på träden och äfven de andra styfva växtformerna hafva tillkommit endast därför, att regelbundna och geometriska mönster äro lättare och gå fortare att väfva, än former, som äro tecknade efter naturen. För lätthetens skull äro också de smala partierna i de två nedersta fälten till höger om träden fyllda med ornament; väfverskan har icke velat göra sig det besväret att utföra dessa små delar som landskapsbilder. Bårderna äro vackra. Så väl mönster som färgsammansättning bära vittnesbörd om icke ringa skönhetsinne och visa, att väfverskan kunde uppnå särdeles goda resultat, när hon icke öfvergaf det område, hon fullt beherskade. Tapetens indelning leder tanken hän på ramstycken och fyllningar i paneler. Tafvelfälten påminna om olika slag af forntida konstindustri, men vi sakna material till jämförande undersökningar, och frågan, hvarest väfverskan hemtat ideerna till sina kompositioner, får därför förblifva oafgjord.

Till slut vilja vi endast erinra om den traditionela förbindelsen mellan dessa tapeter och medeltidens samt om sannolikheten af, att fruarna och jungfrurna under arbetet vid väfstolen ofta låtit tanken dröja vid de välbekanta stroferna i den gamla folkvisan:

Den yngsta hon trädde i skaft och i sked.

— Två rosor och adeliga blommor. —

Den äldsta hon satte sig i väfven ned.

Från Engeland äro vi komna.

¹ Höjden 2 m., bredden 1,35 m.

Det första slag uti väfven hon slog,
där vof hon in himmel, där vof hon in jord.

Det andra slag hon i väfven slog,
där vof hon in träd och grönan skog.

Det tredje slag hon i väfven slog,
där satte hon fader, där satte hon mor.

Där satte hon måne, där satte hon sol,
där satte hon syster, där satte hon bror.

Den älsta hon fälde den väfven ned,
den yngsta hon bar den i drottningens knä.

REJNHOLD MEJBORG.

